

4. Kahlert C, Kalluri R, Exosomes in tumor microenvironment influence cancer progression and metastasis. *J. Mol. Med* 91, 431–437 (2013). DOI: 10.1007/s00109-013-1020–6; [PMC free article] [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar]

5. van Niel G, D'Angelo G, Raposo G, Shedding light on the cell biology of extracellular vesicles. *Nat. Rev. Mol. Cell Biol* 19, 213–228 (2018). DOI: 10.1038/nrm.2017.125; [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar]

6. McAndrews KM, Kalluri R, Mechanisms associated with biogenesis of exosomes in cancer. *Mol. Cancer* 18, 52 (2019). DOI: 10.1186/s12943-019-0963-9; [PMC free article] [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar]

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-71>

**ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ
ТЕМАТИКИ ТА ЗМІСТУ ДИСЕРТАЦІЙ ЦИВІЛІСТИЧНОГО
ПРОФІЛЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Харитонов Євген Олегович

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Харитонova Олена Іванівна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри права інтелектуальної власності
і патентної юстиції,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Давидова Ірина Віталівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Починаючи виклад нашої позиції з питань, зазначених у назві доповіді, маємо зробити застереження, що, хоча проблема

дисертаційних досліджень в умовах воєнного стану стосується усіх галузей вітчизняного законодавства, ми обмежуємось лише «цивілістичним» або ж «приватно-правовим» напрямом, не торкаючись при цьому дражливого питання про розмежування цивілістичного та «господарсько-правового» до регулювання майнових відносин. Зазначимо лише, що, на нашу думку, у регулюванні економіки в умовах воєнного стану використовуються як приватноправові, так і публічно-правові засоби, співвідношення яких визначається прагматично і є темою окремого обговорення. Відтак далі ми ведемо мову про дисертаційні дослідження, які можна віднести до приватно-правового (цивілістичного) профілю.

На перший погляд, відповідь на питання, яка тематика дисертацій наразі має визнаватися поміж найбільш актуальних, міститься вже у заявлених напрямках конференції. Це – «умови воєнного стану», в яких наша держава і суспільство безперервно перебувають вже більш, ніж півтора року. Однак, попри визнання цієї обставини, появу низки публікацій (монографій, статей, тез доповідей на конференціях, присвячених проблемам приватного права [1–7]) регулювання цивільних відносин в умовах війни/воєнного стану, відповідна тематика ще не стала домінуючою поміж напрямків дисертаційних досліджень.

Керуючись цим дороговказом, молоді дослідники, очевидно, передусім, мали б обирати теми дисертацій, пов'язані з теорією та практикою регулювання суспільних відносин у згаданих надзвичайних умовах.

При цьому особливо важливими, як на наш погляд, є відповідні дослідження у сфері приватного права (цивільних відносин, учасниками яких є (чи можуть бути) практично усі відомі види/типи суб'єктів права), до якої належать і різноманітні суспільні відносини доби воєнного стану, що ґрунтуються на визнанні юридичної рівності їхніх суб'єктів, ініціативності та самостійній відповідальності останніх.

Враховуючи ситуацію, що склалася у зв'язку з повномасштабною російською військовою агресією та запровадженням у зв'язку з цим воєнного стану (котрий вже неодноразово подовжувався Верховною Радою України), логічно припустити появу хвилі дисертацій, котрі вже у назві містять відповідну локалізацію / конкретизацію меж дослідження: «Реалізація та захист суб'єктивних прав в умовах воєнного стану», «Принцип свободи договору в умовах воєнного стану», «Укладення договорів в умовах воєнного стану», «Виконання зобов'язань в умовах воєнного стану», «Особливості спадкування в умовах воєнного стану», «Правове регулювання сімейних відносин в умовах воєнного стану» тощо.

Слід визнати, що ці очікування певною мірою справджуються, оскільки серед затверджених на секціях Національної академії правових наук України тем дисертаційних досліджень на 2022 рік близько десятка дисертацій зі спеціальності «12.00.03» містять згадку про «умови воєнного стану». (На 2023 рік затвердженого переліку тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права наразі немає).

Разом із тим, на нашу думку, насправді ситуація у сфері цивілістичних досліджень є більш складною, ніж це може видатися з огляду на появу дисертацій, присвячених проблемам правового регулювання цивільних відносин в умовах воєнного стану.

Першою з проблем, які тут виникають, на нашу думку, є доцільність обмеження часових меж «умовами воєнного стану».

Таке формулювання, з одного боку, має ті переваги, що особливості правового регулювання спеціально визначенні саме стосовно періоду «воєнного стану».

Водночас, деякими нормативними актами «доби» воєнного стану передбачається, що вони діють протягом воєнного стану, а також протягом певного періоду після воєнного стану. Приклад, відповідно до діючого законодавства «Договори оренди державного та комунального майна, строк дії яких завершується у період воєнного стану, вважаються продовженими на період дії воєнного стану та протягом чотирьох місяців з дати припинення чи скасування воєнного стану...». І таких прикладів досить багато.

Крім того, значна кількість правовідносин, що виникли в умовах воєнного стану, буде продовжувати існувати досить тривалий час після його закінчення і навіть після закінчення строку, вказаного у спеціальному акті законодавства, виданого/ прийнятого «в умовах воєнного стану». Скажімо, це може стосуватися правовідносин, що виникають в результаті знахідки, визначення долі безхазяйного майна, придбання майна у власність на підставі набувальної давності, спадкування, сімейних правовідносин та ін.

Тому постає питання, наскільки коректною є вказівка у назві дисертації (а відтак при визначенні її мети, завдань тощо) на те, що відповідні правовідносини (акти законодавства тощо) досліджуються лише стосовно «умов воєнного стану».

Можливо, доцільним тут є використання більш складної, але й більш точної, конструкції на кшталт «в умовах воєнного стану та наступного за ним періоду» або «в умовах воєнного стану та періоду існування його наслідків», «в умовах воєнного стану та відбудовного/ реставраційного періоду».

З проблемою визначення темпоральних меж дисертаційних досліджень в умовах воєнного стану тісно, як на наш погляд, пов'язана

й інша проблема методологічного характеру: використання у назвах дисертаційних досліджень приватно-правового/цивілістичного профілю термінів «війна», «гібридна війна» тощо.

Сутність проблеми полягає у тому що, попри юридичну коректність і прагматичну виправданість визначення відповідної проблематики дисертаційних досліджень саме за допомогою категорій «воєнний стан», «умови воєнного стану», в українському громадянському суспільстві існує потужний соціальний запит на те, щоб події, які наразі відбуваються (відсіч російської агресії), іменувати відповідно до їхньої дійсної сутності «війною». При цьому набула поширення характеристика її, як такої, що «триває десятиліття». До прикладу, телеграм-канал «Третя сила» відраховує дні «10-річної війни, яка тягнеться століттями».

Однак необхідно враховувати, що агресор уникає формального оголошення війни, наполегливо використовуючи термін «Спеціальна воєнна операція» (котрий, до речі, у практиці міжнародних відносин нерідко використовується для позначення придушення заворушень у колоніях).

Україні, тим більше, немає сенсу формально оголошувати війну росії, оскільки виникає загроза згідно з Женевськими конвенціями обернутися з країни, що зазнає агресії, на агресора.

Разом із тим, з цієї ситуації існує вихід, на який звертали увагу дослідники (як до, так і вже після повномасштабного вторгнення російських військ).

Як зазначав проф. О. В. Буткевич у матеріалах Міжнародного експертного круглого столу «Деокупація. Юридичний фронт», що відбувся у Києві 18 березня 2022 року, «для кваліфікації російсько-українського збройного конфлікту важливі такі акценти, на яких слід наголошувати в офіційній політиці та які слід враховувати при прийнятті рішень: збройний конфлікт є наслідком злочину агресії РФ проти України, скоєного принаймні з 21.02.2014 р. (24.02.2022 р. відбулась збройна ескалація конфлікту, що триває з 2014 р.); ... російсько-український збройний конфлікт у міжнародно-правовому значенні триває з 21.02.2014 р., а «гібридна війна» РФ проти України (термін, що не є юридично сталим і охоплює поєднання політичних, силових, економічних, дипломатичних, інформаційних та інших засобів тиску на суверенну державу з метою підпорядкування чи іншого обмеження її суверенітету) триває щонайменше з 1999 р.» [8].

Зауважимо, що особливості гібридної війни росії проти України розглядалися більш ніж п'ять років тому у монографії «Світова гібридна війна: український фронт»[9].

На жаль, положення цієї монографії, що стосуються права загалом і сфери приватного права, зокрема, значною мірою залишились поза увагою правознавців і не були розвинені у дисертаційних дослідженнях. Але, як слушно зазначалося, «нація, яка не в змозі, або ж яка не бажає сприймати новий «гібридний» вид війни, буде комфортно і далі розробляти плани в межах застарілої та черстої воєнної ідеї минулого століття, опускаючи можливість досвіду в асиметричних конфліктах. Так само і притримуючись статусу кво та застарілих тактик ведення війни, держави роблять помилкові кроки в бік розподілу державного бюджету, відкидаючи розробки нової воєнної доктрини та переробки інноваційних технологій».[10]

Розуміючи «гібридну війну», як сучасний вид війни, де в конфлікті використовуються різноманітні засоби нападу та оборони держав, що виходять за рамки конвенційно-визначених варіантів та видів ведення війни, де під термін «зброя» підпадають не тільки матеріальні традиційні види зброї, а й модельно-організаційна та інформаційна види зброї [11], як на наш погляд, можна дійти висновку, що цей термін може використовуватися у дисертаційних дослідженнях в галузі приватного права, присвячених особливостям правовідносин під час російської агресії та при визначенні її наслідків. При цьому зазначеним поняттям охоплюються також усі етапи протистояння: «передвоєнний стан», «воєнний стан» та «пост воєнний стан», що дає можливість комплексного і нефрагментованого наукового дослідження буття і перебігу розвитку відповідних суспільних відносин/ правовідносин.

І залишається сподіватися, що дисертації з відповідної проблематики та згадкою про «гібридну війну» у назві не будуть завертатися при затвердженні теми з мотивів «некоректного формулювання і необхідності уточнення назви».

Література:

1. Спесівцев Д.С. Концептуальні проблеми правового регулювання цивільних відносин в умовах війни: монографія. Луцьк: Завжди Поруч, 2022. 248 с.

2. Діяльність в інтересах іншої особи в умовах війни: цивілістичні аспекти: колективна монографія; за ред. проф. Є.О. Харитонова, проф. І.В. Давидової. Одеса: Фенікс, 2022. 180 с.

3. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану: моногр. За ред. Харитонова Є.О., Харитонвої О.І., Некіт К.Г. 2023. 336 с.

4. Римське право і сучасність: цивільне право в умовах війни : матер. Всеукр. наук. конф. (Одеса, 24 травня 2022 р.). За заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса: Фенікс, 2022. 220 с.

5. Приватне право в умовах війни: матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листоп. 2022 р.). За заг. ред.: проф. Є. Харитонова, проф. І. Давидової. Одеса, 2022. 1004 с.

6. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та мирної розбудови» (Київ, 5 травня 2023 р.). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. URL: <https://docs.google.com/document/d/1gXQdx4XzgYoP5xCdh2dUZID6JfXFCO5Y/edit#heading=h.gjdgxs>

7. Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток юридичної науки в умовах воєнного стану» (Київ, 17 травня 2023 р.). Київський університет права НАН України. URL: <https://kup.edu.ua/v-kup-nanu-vidbulas-mizhnarodna-naukovo-praktychna-konferentsiia-do-dnia-nauku-ukrainy/>

8. Деокупація. Юридичний фронт: матеріали Міжнародного експертного круглого столу (Київ, 18 березня 2022 р.); упоряд. і наук. ред. О. В. Кресін. Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С. 18–22.

9. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг.ред.В.П. Горбуліна. Харків: Фоліо, 2017. 496 с.

10. The origins of the concept of a hybrid war. Electronic journal «The Bell»28 Feb. 2015. URL: [http://www.thebellforum.com/showthread.php?t=130013_Цитується_за:_Власюк_В.В.,_Карман_Я.В._Деякі_основи_поняття_\"гiбридна_війна\"_в_мiжнародному_правi._Право_і_громадянське_суспiльство._2015._№_1._С._226–234._URL:_http://lcslaw.knu.ua/2015-1.pdf](http://www.thebellforum.com/showthread.php?t=130013_Цитується_за:_Власюк_В.В.,_Карман_Я.В._Деякі_основи_поняття_\)

11. Власюк В.В., Карман Я.В. Деякі основи поняття “гібридна війна” в міжнародному праві. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 1. С. 226–234. URL: <http://lcslaw.knu.ua/2015-1.pdf>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-72>

МІЛІТАРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ВИБІР ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Ховрич Сергій Миколайович

кандидат історичних наук (Ph.D.), доцент,

член-кореспондент Академії соціальних наук України,

м. Київ, Україна

Жорстока й затяжна російсько-українська війна, яка триває з 2014 р., мобілізувала українську громаду щодо спротиву агресії лютого ворога.